

Informacja o czasopiśmie:

The International Journal of Art Therapy: Inscape

Wszystkie artykuły o charakterze badawczym prezentowane w tym czasopiśmie, podlegają rygorystycznej recenzji, opartej na pierwotnym przeglądzie ze strony redaktora oraz anonimowej recenzji dokonanej przez co najmniej jednego, niezależnego specjalistę.

Inscape wydawane jest przez The Taylor and Francis Group. Poza publikacją papierową udostępniany jest on-line indeks artykułów z aktualnych oraz archiwalnych numerów czasopisma.

Instrukcje oraz wytyczne dla autorów i współpracowników czasopisma można znaleźć na stronie: <http://www.tandf.co.uk/journals/authors/rartauth.asp>

Redakcja czasopisma

Redaktor: Tim Wright - *West London Mental Health Trust, UK*

Rada Naukowa:

Helen Jury - *University of Wales*

Claire-Louise Leyland - *Young Forrest Therapeutic Service, WHCM Forrest Counselling*

Whittaker Scott - *Northumberland, Tyne and Wear NHS Trust*

Neil Springham - *BAAT; Surrey and Borders NHS Mental Health Trust*

Andrew Marshall Tierney - *Universtiy of Hertfordshire; Suffolk Mental Health*

To wydanie zawiera cztery artykuły, jeden raport oraz dwie recenzje książek. Skoncentrowano się w nich na nowych obszarach pracy w zakresie zaburzeń osobowości oraz uzależnień a także na współczesnym definiowaniu zjawiska „mentalizacji”. Oto krótkie omówienie wymienionych publikacji:

1. M. Franks; R. Whitaker *The image, mentalisation and group art psychotherapy (Obraz, mentalizacja i arteterapia grupowa)* s. 3 - 16

Artykuł jest doniesieniem z pilotażowego projektu programu leczenia osób z zaburzeniami osobowości. Program ten składał się z dwóch rodzajów sesji psychoterapeutycznych. Każdy z uczestników brał udział w arteterapii grupowej oraz indywidualnych spotkaniach w ramach terapii werbalnej. Autorzy dokonali opisu dwóch pierwszych sesji arteterapeutycznych z klientami. Prezentowany materiał o charakterze klinicznym, został uzupełniony o ramy teoretyczne z zakresu teorii przywiązania oraz najnowszych ustaleń neuronaukowych. Autorzy zwracają szczególną uwagę na zdolność „mentalizacji”, która ich zdaniem odgrywa kluczową rolę w myśleniu o roli obrazu w arteterapii. Definiują mentalizację jako zdolność dostrzegania oraz rozumienia „ja” (self) oraz innych osób w kategoriach stanów umysłu. Podkreślają, że znaczące konflikty interpersonalne, które są jednym z objawów zaburzeń osobowości są uosobieniem deficytów w zakresie zjawiska mentalizacji.

Stanowisko to poparte jest prezentowanymi w artykule przykładami. Autorzy sięgają do współczesnego tekstu Batemana oraz Fonagy’ego na temat leczenia osób z zaburzeniami osobowości. W artykule zasygnalizowana została również kwestia narzędzi stosowanych do ewaluacji wyników Realizowanego projektu.

2. Clare Dickson *An evaluation study of art therapy provision in a residential Addiction Treatment Programme (ATP) (Badania ewaluacyjne arteterapii w ramach Programu Leczenia Uzależnień prowadzonego w ośrodku stałego pobytu)* s. 17 - 27

Artykuł ma formę raportu z badań, których celem była ewaluacja arteterapii, będącej jednym z elementów programu leczenia osób uzależnionych, prowadzonego na terenie ośrodka stałego pobytu dla osób uzależnionych. Program opatrzony nazwą: Addiction Treatment Programme (ATP), został przeprowadzony na terenie prywatnego szpitala, miejsca pracy autorki. Tekst składa się z dwóch głównych części: przeglądu literatury oraz raportu z badań. Przegląd literatury wyznacza główne problemy teoretyczne dotyczące arteterapii z osobami uzależnionymi. Uwzględniono również literaturę przedstawiającą różne perspektywy na leczenie uzależnień wśród pacjentów przebywających w warunkach szpitalnych.

Opis badań empirycznych został podzielony na trzy części. W pierwszej z nich autorka doko-

nała omówienia wstępnej fazy programu, która miała na celu prezentację usług związanych z leczeniem pacjentom oraz pracownikom ośrodka. Ta faza programu zaowocowała powstaniem ulotki informacyjnej określającej zakres usług. Druga część opisu stanowi eksplorację arteterapii z perspektywy klinicznej. W trzeciej części natomiast autorka skoncentrowała się na ocenie usług (arteterapii) przez pacjentów, która polegała na udzieleniu odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu oceny, wprowadzonym w celu wspomagania jakości usług ośrodka. Wprawdzie artykuł dostarcza informacji na temat arteterapii prowadzonej określonym miejscu i określonych warunkach, to jednak, ukazuje również w jaki sposób arteterapia może przynosić korzyści osobom uzależnionym, bez względu na warunki leczenia.

3. Rose Hughes *An enquiry into an integration of cognitive analytic therapy with art therapy* (Badanie integracji Kognitywnej Terapii Analitycznej z arteterapią) s. 28 - 38

Przedmiotem tego artykułu są rozważania na temat możliwości integracji arteterapii oraz Kognitywnej Terapii Analitycznej (Cognitive Analytic Therapy, CAT), która łączy podejście poznawcze z elementami teorii psychodynamicznych. Jest ona często stosowana wobec osób z zaburzeniem osobowości borderline. W artykule zostały opisane narzędzia oraz elementy teoretyczne każdego z dwóch podejść. Wskazano również na ich wzajemnie oddziaływanie w trakcie leczenia. Rozważania teoretyczne zilustrowane zostały studiami

przypadków, zaczerpniętymi z praktyki klinicznej. Autorka podjęła kwestie wpływu zastosowanych narzędzi oraz efektów ograniczonych w czasie interwencji na osiągnięcie terapeutycznej zmiany. Podkreśliła również dużą użyteczność tego nowatorskiego zestawienia dwóch różnych metod pomocy psychologicznej.

4. Janet Sayers *Picasso cure: Personality, psychoanalysis, Les Demoiselles d'Avignon centenary* (Konserwacja Picassa: Osobowość, psychoanaliza, setna rocznica powstania „Panien z Avignon”) s. 39 - 48

Artykuł ze względu na przedmiot swoich rozważań odbiega od pozostałych tekstów, prezentowanych w tym wydaniu. Został on napisany z okazji setnej rocznicy powstania obrazu Pabla Picassa pt. Panny z Avignon (fr. *Les Demoiselles d'Avignon*). W pierwszej części artykułu, autorka dokonuje opisu dzieła sztuki z punktu widzenia jego znaczenia dla rozwoju i zmian w historii sztuki. Wskazuje na szczególną wartość dzieła dostrzegając w nim integrację wielu perspektyw, nurtów i zjawisk panujących w tradycji kultury europejskiej oraz afrykańskiej do czasu jego powstania.

W drugiej części tekstu autor snuje rozważania na temat analogii pomiędzy unifikacją, którą dostrzega w przedstawianym dziele, a twórczym zjednoczeniem pewnych tez, wcześniej istniejących konstruktów i doświadczeń (takich jak pojawiające się w umyśle obrazu) w ramach nurtu psychoanalizy, począwszy od ustaleń Freuda, poprzez Hegla, Junga, Melani Klein oraz ich następców.

5. Andrea Gilroy *The use of art work in art psychotherapy with people who are prone to psychotic states. A clinical practice guideline (Zastosowanie twórczości plastycznej w artepsychoterapii z osobami z tendencjami do stanów psychotycznych. Praktyczny przewodnik kliniczny)* s. 49-50

Tekst przyjmuje formę recenzji przewodnika o charakterze klinicznym, na temat praktyki arteterapeutycznej z osobami przejawiającymi skłonności do stanów psychotycznych. Opisany informator został opracowany w okresie poprzedzających czterech lat przez trzynastu terapeutów, z których dwunastu pracowało na stanowisku arteterapeuty w ramach Oxleas NHS Foundation Trust. Opracowanie zdaniem autorki, wnosi istotny wkład do obszaru naukowych podstaw arteterapii (arteterapii opartej na dowodach) wobec klientów dotkniętych znacznymi trudnościami. Opisane są w nim cele arteterapii, skierowanej do konkretnej grupy uczestników oraz droga, którą może podążać arteterapeuta w tego rodzaju pracy. Poradnik zawiera krytyczny przegląd różnych metod gromadzenia dowodów na skuteczność arteterapii, prezentowanych we wcześniejszych raportach z badań nad arteterapią. Różne rodzaje dowodów, ocenione przez ekspertów, umiejscowione zostały kolejno w hierarchii wartości (ważności). Wskazano na przykład na różną wartość przypisywaną wynikom badań o charakterze ilościowym i jakościowym. Różnica ta wynika z faktu, iż w czasach współczesnych siła dowodów mierzona jest przeważnie z punktu widzenia nauk medycz-

nych i charakterystycznej dla niech dominacji badań ilościowych. Zdaniem autorów taka hierarchia nie jest adekwatna do aktualnego stanu wiedzy oraz i podstaw naukowych arteterapii. Wprowadzili więc własną hierarchię ważności dowodów, od najbardziej do najmniej wartościowych (w sensie naukowym), która uwzględnia aktualne potrzeby arteterapii jako dziedziny badań. Źródłem tych dowodów była literatura, zawierające doniesienia z badań na temat arteterapii z osobami skłonny do stanów psychotycznych. W związku z tym opracowane na ich podstawie dane dotyczą właśnie pracy z tą grupą klientów.

6. Andrea Gilroy, *Art Psychotherapy Unit, Goldsmiths College, London. Book review (recenzja książki): David Edwards, *Art Therapy (Arteterapia)*, Sage Publications, London, 2004. s.51 - 52*

Zdaniem autorki, niewielkich rozmiarów książka autorstwa Davida Edwardsa jest jedną z pozycji, która wpisuje się kanon literatury wprowadzającej w tematykę arteterapii. Jak wskazuje recenzent, publikacja nie przedstawia żadnych konkretnych ram teoretycznych arteterapii, nie opisuje również praktyki arteterapeutycznej z żadną konkretną grupą odbiorców. Nie występuje w niej też analiza relacji pomiędzy pacjentem a klientem. Dostarcza natomiast szerokiego spojrzenia na arteterapię, przyglądając się jej niejako „z lotu ptaka”. Sytuuje tę dziedzinę w kontekście historycznym oraz we współczesnych warunkach rozwoju kulturowego, który ma wpływ na jej kształt w różnych częściach

świata tj. Ameryka, Australia, Wielka Brytania i Kanada. Ukazuje sposób pojmowania arteterapii w tych krajach, podkreślając kontekst kulturowy oraz jej specyfikę. Jednocześnie zawiera wiele praktycznych informacji dotyczących kształcenia oraz stowarzyszeń arteterapeutycznych na całym świecie. Jednakże autor recenzowanej książki w dużej części koncentruje się na historii oraz korzeniach arteterapii w Wielkiej Brytanii. Ukazuje jej teoretyczne podłoże, ilustrując je przykładami, które mogą być bardzo cenne w szczególności dla osób, które dopiero zaczynają się orientować w obszarze arteterapii, na przykład studentów. Edwards opisuje pracę arteterapeutów, popierając ją przykładami z własnej praktyki terapeutycznej. Chociaż niektóre kwestie wymagają zdaniem recenzentki uzupełnienia oraz uaktualnienia, to jednak poleca ona tę książkę nie tylko studentom ale również wszystkim osobom które do tej pory nie spotkały się z arteterapią. Natomiast doświadczonym praktykom, publikacja może dostarczyć unikatowej wiedzy na temat rozwoju arteterapii poza granicami Wielkiej Brytanii.

7. Jane Burns, Queen Margaret University, Edinburgh, UK, Book review (recenzja książki: Sandra Evans, Jane Garner (ed.) *Talking Over the Years: A Handbook of Dynamic Psychotherapy with Older Adults (Omawianie lat: Podręcznik psychoterapii dynamicznej ze starszymi dorosłymi)*, Brunner-Routledge, 2004. s.52 - 55

Zdaniem recenzenta, książka przedstawia teoretyczne kierunki arteterapii w pracy z osobami star-

szymi, poparte przykładami. Ponieważ zainteresowanie pracą arteterapeutyczną z osobami starszymi jest generalnie niewielkie, ta książka jest bardzo przydatna zarówno osobom, które dopiero zaczynają pracować jak i już pracują w tym obszarze.

Redaktorki zebrały w niej teksty pochodzące od szerokiego grona klinicystów pracujących z osobami starszymi (psychiatrów, psychologów, doradców i arteterapeutów). Książka jest podzielona na dwie części. Pierwsza z nich bada teorię psychodynamiczną w kontekście terapii z osobami starszymi. Rozważania kluczowych psychoanalityków tj. Freud, Klein, Jung, Bowlby, Winnicott, Kohut, Erikson, Foulkes i inni zostały w niej zanalizowane pod względem pracy psychologicznej z tymi pacjentami.

Natomiast druga część książki ilustruje kliniczne zastosowanie opisywanych teorii w praktyce. Przykłady pochodzące z pracy arteterapeutycznej (sztuk wizualnych, muzyki, ruchu i tańca) przeplatają się z rozdziałami na temat terapii indywidualnej, terapii demencji, terapii par oraz ich rodzin, seksualności oraz żałoby. W rozdziale na temat arteterapii (rozdz. 12) autorka Kimberley Smith przedstawia historię arteterapii oraz dokonuje przeglądu literatury na temat arteterapii z osobami starszymi. Wskazuje, że do niedawna praca arteterapeutyczna z tą grupą odbiorców była znacznie mniej popularna niż praca z innymi grupami odbiorców (np. dziećmi). Autorka wierzy, że terapeuci pracujący z osobami starszymi powinni stać się bardziej „widocznie”, poprzez takie działania jak na przykład utrwalanie dowodów efektyw-

ności swojej pracy oraz publikowanie wyników badań. Jednym z głównych problemów poruszonych w tym rozdziale jest zjawisko „przeciwprzeniesienia” w pracy z tymi pacjentami, którzy często doświadczają poczucia izolacji oraz niskiej samooceny.

Autorka recenzji zaznacza, że recenzja wskazuje tylko na nieliczne aspekty książki, która jest cennym źródłem materiałów o charakterze teoretycznym oraz praktycznym dla wszystkich arteterapeutów pracujących z osobami starszymi. Przyrównuje książkę do małej oazy na pustyni rozważań na temat pracy z tą grupą pacjentów. W zakończeniu autorka składa wyrazy podziękowania redaktorom omawianej publikacji i zachęca je do rozważenia wydania drugiego tomu.

Zeszyt zawiera trzy artykuły. Pierwszy z nich dotyczy zagadnień seksualności wyrażanej przez język plastyczny, a drugi trudności związanych z opieką nad dziećmi w warunkach instytucjonalnych. W trzecim artykule natomiast, została poruszona kwestia technicznych możliwości usprawnienia pracy arteterapeuty, w postaci zastosowania fotografii cyfrowej do rejestracji prac pacjentów. Oto krótkie omówienie poszczególnych tekstów.

1. Mary Lynne Ellis *Images of sexualities: Language and embodiment in art therapy (Obrazy seksualności: język i ucieleśnienie w arteterapii)* s. 60-68

Jak podaje autorka, artykuł ten posiada swoje korzenie w referacie zaprezentowanym przez nią na konferencji pt. *Analiza Odmienności*, która miała miejsce 2004 roku. Jest on rozbudowaną wersją artykułu opublikowanego w czasopiśmie pt. *Psychodynamic Practice*, Vol. 11, No. 4, 2005. Zarówno wystąpienie jak i opublikowany wcześniej artykuł dotyczyły zespołu wyobrażeń kobiet uczestniczących w warsztatach, które autorka określiła łącznie jako zbiór zdań pod ogólnym tytułem: "Czy jestem lesbijką?". Kwestia ta została również przedmiotem rozważań niniejszego tekstu. Podjęto w nim rozważania na temat języka oraz seksualności w warunkach arteterapii. Za swój cel autorka przyjmuje ukazanie różnych możliwych interpretacji na temat seksualności, które nie miałyby charakteru uniwersalnego, a które wynikałyby z uważności oraz koncentracji na indywidual-

ności i specyfice języka danej pacjentki. Autorka odwołuje się głównie do fenomenologicznego podejścia Merleau-Ponty, w którym subiektywność pojmowana jako ucieleśniona, uzależniona od kontekstu oraz ulokowana w języku (wizualnym, werbalnym, czy w gestach), może przyczyniać się do rozwoju wrażliwości na odmienność seksualną. Autorka dowodzi, że wyobrażenia oraz bogactwo możliwych do zastosowania materiałów w arteterapii, czynią z niej szczególnie użyteczną metodę do badania doświadczeń związanych z seksualnością, świadomością i nieświadomością.

2. Kieran Vivian-Byrne, Hilary Lomas *Approaching care together - a compass to guide us (Wspólna opieka - kompas, który nas prowadzi)* s. 69-78

Wszystkie osoby zajmujące się opieką nad dziećmi w ramach opieki instytucjonalnej, przybrani rodzice, same dzieci, profesjonalne i nieprofesjonalne sieci społeczne dookoła nich, borykają się z tymi samymi trudnościami dnia codziennego i muszą trwać razem. W ten sposób, w ramach jednego środowiska przeplata się ze sobą wiele różnych światów i rzeczywistości. Artykuł przyjmuje formę rozważań na temat doświadczeń w zorganizowanej grupie konsultacyjno-treningowej z perspektywy Arteterapii oraz Psychoterapii Systemowej. Autorzy nie próbują integrować tych dwóch podejść i traktują je jako dwie odrębne perspektywy teoretyczne, ale wskazują w jaki sposób każda z nich może

okazać się pomocna w rozwiązywaniu pewnych dylematów, z którymi borykają się osoby związane z instytucjonalną opieką nad dziećmi.

Terapia grupowa, o której mowa odbywała się w ramach projektu badawczego. Celem tego projektu było odnalezienie odpowiedniej metodologii badań, która pozwoliłaby eksplorować kwestie związane z przybraną opieką w sposób bardziej profesjonalny i rygorystyczny, ale jednocześnie bez utraty czynnika naturalnej dynamiki procesu. W celach badawczych zastosowano metodę *Action Research*, która polega na działaniu i jednoczesnym prowadzeniu badania na temat tego działania. Na podstawie pracy grupy, badacze uczyli się tej metody, osiągając coraz większą wiedzę na temat zawartego w niej potencjału. Uczestnicy grupy byli w pełni poinformowani na temat zachodzącego jednocześnie procesu badawczego i wyrazili zgodę by wziąć w nim udział.

Wnioski i refleksje wynikające z projektu zostały zawarte w artykule. Podjęto rozważania na temat tego, jak sztuki plastyczne oraz poezja sprzyjają zaangażowaniu w myślenie i rozmowę na temat opieki nad dziećmi w ramach instytucji społecznych. Metody te pozwoliły na dostrzeżenie i utrzymanie różnych perspektyw terapeutycznych występujących w grupie. Okazały się nową drogą do wyrażenia własnych historii. Na ich podstawie ustalono, że sztuka oraz twórczość zachęcają ludzi do zaangażowania się na nowy sposób, pozwalają odkrywać różne perspektywy oraz oceniać je i wzbogacać poprzez wspólną dyskusję. Podczas spotkań badano rolę metafory oraz „systemowego umysłu” jako dwóch głównych tematów pojawiających

się w grupie. Zestawienie i wprowadzenie dwóch różnych perspektyw w kontekst grupy terapeutyczno-konsultacyjnej przyniosło wiele cennych, a nawet zaskakujących rezultatów.

3. Michael Atkins *Using digital photography to record clients' art work (Zastosowanie fotografii cyfrowej do rejestracji dzieł klienta)* s. 79 – 87

W artykule podjęto rozważania na temat zastosowania współczesnych możliwości technicznych do zapisu obiektów powstałych w procesie arteterapii. Autor wyraża przekonanie, iż większość terapeutów stosuje lub przynajmniej raz stosowało w swojej pracy jakąś formę utrwalenia dzieł wykonanych przez pacjentów. Wskazuje, że fotografia cyfrowa może przynieść praktyczne korzyści, przewyższając pod tym względem tradycyjne metody i oferując nowe możliwości w praktyce klinicznej. Celem artykułu, jak sam podkreśla, nie jest przekonywanie o wyższości fotografii cyfrowej nad innymi metodami, ani również opis możliwości wykorzystywania fotografii w terapii. Autor wyraźnie rozgranicza podejmowaną przez siebie tematykę, od kwestii wykorzystywania fotografii jako medium komunikacji w terapii (choć wspomina o korzystaniu z niej w własnej praktyce terapeutycznej). Celem artykułu jest wzbudzenie zainteresowania fotografią cyfrową oraz ogólny opis sposobów jej zastosowania. Autor utrzymuje jednocześnie, że jej stosowanie nie jest przeszkodą w korzystaniu z tradycyjnych metod arteterapeutycznych. Intencją autora jest, aby zastosowanie fotografii omówione

w tym tekście było zgodne z profesjonalnym podejściem do arteterapii.

Treści zilustrowane zostały przykładami oraz fotografiami z praktyki klinicznej autora w ramach Państwowej Służby Zdrowia, z udziałem dzieci i młodzieży przejawiającymi trudności psychiczne. Stosowanie fotografii cyfrowej do zapisu prac klientów może pełnić wiele różnych funkcji. Po pierwsze, jest wygodnym sposobem na przekazanie informacji o pracach pacjentów podczas superwizji. Autor podkreśla tutaj brak konieczności posiadania sprzętu najwyższej jakości, który mógłby nawet utrudniać, zamiast nie ułatwiać pracę. Ale możliwość fotografowania dzieł może przynieść także inne korzyści. Zdjęcia wykonywane po każdej sesji z pacjentem, mogą być zgrywane na płytę i tym samym mogą stanowić dokumentację z procesu terapeutycznego służącą do jego analizy. Mogą być przechowywane jako element całej dokumentacji ale również przekazane pacjentowi. Autor przyznaje się, że nie ukrywa faktu robienia zdjęć pracom przed pacjentami, a nawet podkreśla iż aparat zawsze leży na widocznym miejscu podczas sesji.

Wskazano również potencjalne zagrożenie wynikające z tego, że aparat fotograficzny jest wykorzystywany ramach procesu terapeutycznego. Może on bowiem zakłócać w pewnym stopniu proces tworzenia i wpływać na jego kształt. Zwrócono również uwagę na etyczne dylematy wynikające ze stosowania fotografii, związane z ochroną danych osobowych.

Wydanie zawiera cztery artykuły, które poruszają problemy związane z teorią i praktyką arteterapeutyczną. Oto krótkie omówienie zawartych w nim publikacji:

1. Kate Rothwell, *Lost in translation (Zagubione w przekładzie)* s. 2- 12

W artykule poruszony został problem samobójstw popełnianych przez pacjentów będących w terapii. W pierwszej części tekstu zanalizowano zagadnienie samobójstw z perspektywy teorii psychodynamicznych oraz opartej na nich praktyki arteterapeutycznej. Rozważania bazują na studium przypadku, który jest rekonstrukcją ostatniego roku terapii prowadzonej przez autorkę z więźniem, u którego zdiagnozowano antyspołeczne zaburzenie osobowości i który popełnił samobójstwo. W wyniku analizy wykonanych przez niego prac w ciągu całego procesu terapeutycznego, ukazano wątki odnoszące się do późniejszego odebrania sobie życia. W tym tekście Kate Rothwell sugeruje, że arteterapia dzięki zastosowaniu narzędzi artystycznych stwarza możliwość eksploracji destrukcyjnych impulsów oraz jest szansą na lepsze ich rozumienie. Wskazuje jednocześnie, jak trudny może być dla terapeuty „przekład” tendencji samobójczych pacjenta przejawiających się czasem w sposób bardzo dyskretny w jego zachowaniu oraz pracach na świadomą, możliwą do przepracowania treść. Szczególnie podkreśla, trudność w zapobieganiu im. Druga część tekstu jest zbiorem refleksji na temat relacji

terapeutycznej w sytuacji pracy z autodestrukcyjnym pacjentem oraz roli wykonanych przez pacjenta dzieł, pełniących funkcję komunikatów. W zakończeniu, autorka wskazuje na ogromne znaczenie superwizji w rozpoznawaniu oraz identyfikowaniu stanów presuicydalnych pacjentów i zapobieganiu tragedii.

2. Christopher Brown, *Very toxic - Handle with care (Bardzo toksyczne- ostrożnie)* s. 13 - 24

Artykuł poświęcony jest analizie niektórych elementów arteterapii z perspektywy teorii relacji z obiektem, głównie założeń koncepcji Winnicotta. Brown sugeruje, że relacja terapeutyczna zawsze rozwija się pewnej przestrzeni, miejscu. Przykładem sprzyjającego otoczenia jest otwarte studio arteterapeutyczne. Specyficzną cechą arteterapii jest możliwość uzyskania zmiany na drodze aktywności twórczej. Autor analizuje różne elementy terapii, które jego zdaniem umożliwiają zajście takiej zmiany. Należą do nich różne aspekty pracy arteterapeuty, takie jak dialog niewerbalny, zjawisko matczyne podtrzymania (*holding*) i pomieszczania (kontenerowania). Rozważania poparte zostały analizą przypadku, ukazującego fragmenty ponad pięcioletniego procesu terapii z pacjentem, chorującym na schizofrenię paranoidalną. Zdaniem autora, proces prowadzący do zmiany u tego pacjenta wynikał z dwóch istotnych elementów, które ujawniły się w przestrzeni studia: zaangażowania w twórczość

plastyczną oraz relacji terapeutycznej. W artykule wskazano na specyficzny dla studia charakter relacji terapeutycznej, w której nie dokonuje się bezpośredniej interpretacji i konfrontacji czy analizy przeniesienia, które mogły być szkodliwe z punktu widzenia poprawy funkcjonowania pacjenta, ale pozostaje przy troskliwym, subtelnym i głównie niewerbalnym procesie podtrzymania pacjenta. Tego typu relacja w jego pracy z pacjentem, zdaniem autora była analogiczna do naturalnej relacji z pierwszym obiektem. W kontekście tego typu doświadczenia pacjent nauczył się radzić sobie z trudnymi treściami bez przepracowywania ich w sposób otwarty. W tym tekście autor wskazuje na liczne możliwości jakie niesie ze sobą taki rodzaj pracy z pacjentem, oraz podkreśla konieczność dopasowania formy działania do sposobu funkcjonowania oraz indywidualnych potrzeb osoby uczestniczącej w terapii.

3. David Shaer; Kirstie Beaven; Neil Springham; Silke Pillinger; Alan Cork; Jane Brew; Yvonne Forshaw; Pauline Moody; Chris 'S. *The role of art therapy in a pilot for art based information prescriptions at Tate Britain. (Rola arteterapii w pilotażowym projekcie w Tate Britain.) s. 25-33*

Artykuł jest doniesieniem z pilotażowego projektu opartego na współpracy pomiędzy brytyjskim Państwową Służbą Zdrowia (NHS) a galerią Tate Britain. Uczestnikami projektu byli pacjenci z trudnościami psychicznymi oraz osoby opiekujące się nimi. Celem tego projektu było dostarcze-

nie uczestnikom możliwości dzielenia się własnymi doświadczeniami z innymi osobami będącymi w podobnej sytuacji. Takie zamierzenie było odpowiedzią na wyniki wcześniej przeprowadzonych badań, według których dla osób z problemami psychicznymi najtrudniejszym doświadczeniem, jest przełożenie na język werbalny swoich doświadczeń oraz wynikająca z tego izolacja od innych ludzi, która zwrótnie jeszcze bardziej pogłębia istniejące trudności.

Do realizacji założonych celów wykorzystano dzieła znajdujące się w zasobach galerii. Oglądanie i omawianie obrazów było uzupełnione wykonywaniem własnych prac. Obydwe formy działań potraktowane zostały jako narzędzia oraz bodźce do ekspresji trudnych emocji i doświadczeń uczestników projektu. Dzieła stanowiły punkt wyjścia do dyskusji na temat spraw które związanych z kwestiami takimi jak ich życie, choroba, oraz ich rola w społeczeństwie. Prowadzone dyskusje były nagrywane i miały być udostępniane osobom z zewnątrz, które wcześniej nie miały kontaktu z opieką zdrowotną w zakresie zdrowia psychicznego i dopiero go podjęły. Projekt z zamierzenia nie miał charakteru interwencji terapeutycznej, jednak arteterapia odegrała w nim istotną rolę. Była czynnikiem wpływającym na zaangażowanie w rozmowę będącą reakcją na dzieła sztuki. Stanowiła również zabezpieczenie w związku z ryzykiem wynikającym poruszania trudnych tematów przez uczestników projektu. Nagrywany materiał filmowy, który składał się z widoku obrazu oraz ścieżki dźwiękowej zawierającej dyskusję przy nim, okazał się przystępny oraz interesujący dla osób,

które z niego korzystają. Autorzy wskazują, że daje on możliwość zdobycia informacji osobom znajdującym się w podobnej sytuacji. Jest również interesującym i „świeżym” komentarzem na temat różnych dzieł (co miało szczególnie istotne znaczenie dla galerii, z której zasobów korzystano). Stworzenie takiego nagrania, było również pewnego rodzaju wspólnym celem uczestników i okazało się mieć na nich korzystny wpływ. Świadomość tego celu sprzyjała przepracowaniu trudnych doświadczeń oraz prowokowała do osobistego zaangażowania w rozważania nad dziełami sztuki. Ostatecznie rezultaty tego projektu okazały się mieć istotne znaczenie terapeutyczne.

4. Jonathan Isserow *Looking together: Joint attention skills in art therapy (Patrząc wspólnie – umiejętności łączenia uwagi w arteterapii)* s. 34-42

W tekście autor poruszył kwestię jednego z fundamentalnych problemów praktyki arteterapeutycznej, jakim jest zjawisko wspólnego przyglądania się wytworowi przez terapeutę oraz osobę uczestniczącą w terapii. Tym, co wyróżnia arteterapię od innych form psychoterapii jest konieczność wykorzystywania tej umiejętności koncentracji na przedmiocie zewnętrznym oraz zdolności do dzielenia się uczuciami oraz spostrzeżeniami na temat znaczenia danego przedmiotu z terapeutą. Są one zdaniem autora, kluczowymi czynnikami z punktu widzenia kształtowania oraz podtrzymywania relacji terapeutycznej w arteterapii. Relacja terapeutyczna w arteterapii, odmiennie niż to ma miejsce w tradycyjnie rozumianej psychoterapii,

ma charakter trójelementowy: zachodzi pomiędzy pacjentem, obiektem i klientem. Problem poruszany przez autora, był już wcześniej dostrzegany tylko w niewielkim stopniu w teoriach będących podłożem arteterapii. Przyczyną niewielkiego zainteresowania tymi kwestiami zdaniem autora jest niejako arbitralne założenie o posiadaniu opisywanych umiejętności przez każdego pacjenta. Dopiero kiedy pacjent przejawia braki w tym zakresie, dostrzegana jest ich nieoczywista natura oraz ogromne znaczenie dla przebiegu procesu terapeutycznego.

Zdaniem autora, zdolność do wspólnego przyglądania się obiektem, jest konsekwencją wielu wcześniejszych osiągnięć rozwojowych. W pierwszej części artykułu został opisany proces kształtowania się tych umiejętności na drodze rozwoju, począwszy od okresu wczesnego niemowlęctwa. Analizowany jest on z perspektywy psychologii rozwojowej oraz koncepcji psychoanalitycznych (głównie teorii relacji z obiektem i koncepcji Winnicotta). W celu zilustrowania poruszanej problematyki, w drugiej części artykułu autor posłużył się przykładami z własnej praktyki terapeutycznej. Opisał fragmenty terapii prowadzonej z młodą pacjentką, chorującą na autyzm oraz z chłopcem przejawiającym zaburzenia lękowe. Relacja z pracy z dziewczyną była przykładem działania w warunkach braku posiadania podstawowej umiejętności, która jest przedmiotem tego tekstu. Z kolei terapia chłopca ukazywała ten element pracy, który w sposób naturalny występuje w większości studiów przypadku, czyli na proces dzielenia doświadczeniem wywołanym przez dany obiekt. Na zakoń-

czenie swojego tekstu autor podkreślił znaczenie prowadzenia badań naukowych oraz budowania teorii poszerzających rozumienie poruszanego przez niego problemu.

Zeszyt zawiera pięć artykułów. Pierwszy z nich jest odniesieniem do wcześniejszych polemicznych tekstów prezentowanych w piśmie, drugi dotyczy teorii obrazów w arteterapii. Pozostałe trzy opierają się na doświadczeniu autorów z zakresu arteterapii. Dwa ostatnie mają charakter studiów przypadku, natomiast trzeci w kolejności porusza problem niebezpieczeństwa wynikającego z nieprofesjonalnego stosowania sztuki i twórczości w praktyce terapeutycznej. Oto krótkie omówienie artykułów:

1. Sally Skaife *Off-shore: A deconstruction of David Maclagan's and David Mann's 'In-scape' papers* (Z dystansu: Dekonstrukcja tekstów Davida Maclagana i David Manna zawartych w *Inscape*) s. 44 - 52

Artykuł jest odpowiedzią na dwa teksty, które wcześniej ukazały się na łamach czasopisma i których autorzy obstają przy dwóch różnych stanowiskach na temat teorii arteterapii. David Maclagan (2005) wskazuje na ważną rolę wyobraźni (*imagination*), która jego zdaniem jest niedoceniana przez teorie psychoanalityczne. Z kolei David Mann (2006) odpowiada mu na to broniąc freudowskich podstaw arteterapii, które jego zdaniem są niesprawiedliwie atakowane przez Maclagana jako nieuwzględniające elementu wyobraźni.

Maclagan sądzi że wyobraźnia i fantazja zajmują kluczowe miejsce w arteterapii, co jednak nie ma odzwierciedlenia w literaturze.

Uważa, że język psychoanalizy za bardzo ogranicza wyobraźnię terapeuty i potrzebny jest nam nowy język. Mann uważa natomiast, że arteterapia potrzebuje więcej teorii psychoanalitycznej, a nie mniej, ponieważ poznanie problemów pacjenta i pomoc mu wymagają komunikacji werbalnej. Zdaniem autorki, Maclagan wydaje się zaniedbywać ideę terapeutycznych celów arteterapii lub relacji terapeutycznej, natomiast Mann zaniedbuje specyfikę sztuki czy twórczości która jest innym sposobem komunikacji niż mowa.

Zdaniem Sally Skaife stanowiska obydwu autorów podtrzymują rozłam w arteterapii pomiędzy stanowiskami kładącymi nacisk na sztukę (twórczość) w arteterapii a podkreślającymi element psycho-terapeutyczny w arteterapii. Ten rozłam jest analogiczny do rozdziału na ciało i umysł, który istnieje w myśleniu zachodnim. Rezultatem tego rozłamu jest nie tylko ograniczone rozumienie prac pacjentów ale również tworzenie podziałów w praktyce arteterapeutycznej. A to w konsekwencji może poddawać w wątpliwość funkcjonowanie osobnej profesji jaką jest arteterapia.

W pierwszej części artykułu, autorka prezentuje kolejno treść artykułów Davida Maclagana i Davida Manna, a następnie posługując się metodą dekonstrukcji Jacquesa Derrida próbuje pokazać jak lekceważenie istotnych elementów prowadzi do zaniedbania kontekstu w obydwu perspektywach. Metoda dekonstrukcji opiera się na przekonaniu, że nasza potrzeba pewności powoduje, że tłumimy te

elementy, które nie pasują do naszej koncepcji i preferujemy jedną stronę zamiast innej. Autorka w dalszej części artykułu posłużyła się poglądami Luce Irigaray, by pokazać nowy sposób myślenia o dwóch składnikach: sztuce oraz rozmowie w arteterapii. W zakończeniu autorka podkreśla, że w czasach w których terapie werbalne należą do wiodących metod pomagania w zakresie zdrowia psychicznego, kluczowa jest wiedza i znajomość teorii, która wyjaśniałaby na czym polega arteterapia oraz w jaki sposób może ona pomóc osobom potrzebującym.

2. Dominik Havsteen-Franklin
The Composite Image: An Exploration Of The Concept Of The 'Embodied Image' In Art Psychotherapy (Złożony obraz: badanie koncepcji "obrazu ucieleśnionego" w artepsychoterapii) s. 53-64

Artykuł poświęcony jest analizie koncepcji Joy Shaverien, która wyróżnia dwa typy obrazów: ucieleśniony (*embodied*) oraz schematyczny (*diagrammatic*). W pierwszej części tekstu przedstawiona została definicja „ucieleśnionego obrazu, która mówi o tym, że forma ucieleśniona jest czymś więcej niż sumą jej części i staje się symbolem. Następnie opisana została druga idea Schaverien, idea obrazu schematycznego, ujęta jako rodzaj pewnej „mapy” wizualnej, która może być łatwo zastąpiona słowami. Autor artykułu przekonuje, iż pojęcia te są wartościowymi narzędziami pozwalającymi na zrozumienie aspektu estetycznego prac powstających w toku arteterapii. Sugeruje jednocześnie, że bez dodatkowych wymiarów i wyjaśnień koncepcja

Schaverien może prowadzić do nadmiernego uproszczenia w odczytywaniu obrazów w kontekście arteterapii. Zdaniem autora pogląd Schaverien, iż obydwa typy obrazów mogą występować jednocześnie w tym samym obrazie, jest dowodem na brak skryształizowana tych idei. Zauważa, że choć typ ucieleśniony ma charakter symbolizacji, to nie odnosi się do destrukcyjności, występującej w zaburzeniach psychotycznych, w których ucieleśnienie może nie mieć żadnej symbolicznej wartości. Istnieją zatem obrazy, które nie pasują do żadnego z dwóch typów. Te spostrzeżenia doprowadziły autora do rozwinięcia dwóch dodatkowych kategorii.

W artykule zostały przedstawione dwie dodatkowe idee: „nieustrukturyzowanego obrazu” lub „nieucieleśnionego obrazu”. Ich znaczenie zostało zilustrowane za pomocą studiów przypadku. Autor umieścił wszystkie cztery kategorie na diagramie kołowym, tak, aby nie musiały się one wykluczać i mogły funkcjonować jednocześnie. Ostatnia część artykułu jest analizą estetyki ucieleśnionego obrazu nawiązującą do stanowiska Langer na temat modernistycznego dążenia do uniwersalnej prawdy. Autor uważa, że idea ucieleśnionego obrazu nie jest przystosowana do współczesnych czasów postmodernizmu. Ostatnia część opiera się na porównaniu perspektywy modernistycznej i postmodernistycznej postrzegania obrazów.

3. Neil Springham
Through the eyes of the law: What is it about art that can harm people? (Oczami prawa: co takiego jest w sztuce, co może zranić ludzi?) s. 65-73

Artykuł został poświęcony kwestii, która oznacza się niską świadomością w środowisku osób zainteresowanych arteterapią. Jego tematem jest problem ryzyka, jakie może nieść ze sobą twórczość artystyczna. Artykuł oparty jest na opisie prawdziwej historii, gdzie na drodze prawnych procedur ujawniono poważne zaniedbanie ze strony osoby nazywającej siebie arteterapeutą oraz instytucji, wobec klienta, który znacznie ucierpiał na zdrowiu w wyniku udziału w terapii. Autorem artykułu jest Neil Springham, doświadczony arteterapeuta, wykładowca w Goldsmith College i na Uniwersytecie Londyńskim oraz aktualny przewodniczący Brytyjskiego Stowarzyszenia Arteterapeutów (BAAT). Artykuł został napisany przy współpracy z pacjentem, który doznał krzywdy w wyniku procedur będących przedmiotem postępowania prawnego. Springham brał udział w omawianej sprawie w roli biegłego.

W artykule autor przedstawia argumentację prawną oraz ukazuje na bazie tego doświadczenia, że sztuka czy twórczość artystyczna może pomóc ale również zranić. Dotyczy to szczególnie zdolności sztuki do dostarczania doświadczeń, które mogą wydawać się bardzo realistyczne. Zwraca uwagę na konieczność posiadania przez praktyków umiejętności adekwatnej oceny psychologicznej wrażliwości na podleganie zjawisku zacierania rzeczywistości i fikcji w wyniku kontaktu ze obrazami u pacjenta oraz ryzyka wystąpienia takiego problemu w trakcie sesji.

Analizowany przypadek jest zdaniem autora kamieniem milowym we współczesnej debacie na temat związku sztuki ze zdrowiem i leczeniem, szczególnie w obszarze

dotyczącym publicznej opieki zdrowotnej. W artykule omawiane są skutki zajścia z perspektywy wszystkich organizacji, które zamierzają oferować pomoc z zakresu arteterapii swoim pacjentom. Pośrednio zostało w nim podkreślone znaczenie posiadania kierunkowego wykształcenia, które jest warunkiem prowadzenia arteterapii w Wielkiej Brytanii, którego to wykształcenia omawiany „terapeuta” nie posiadał. Autor podkreśla, że głównym celem kształcenia, jest profesjonalna ochrona samego siebie, związana z minimalizowaniem ryzyka zaszkodzenia swoim pacjentom.

4. Stephanie Bull, *Wrapping things up: Ending art therapy with two adults with learning disabilities* (Pakowanie: Zakończenie terapii z dwoma osobami dorosłymi przejawiającymi trudności w uczeniu się) s. 74-78

Artykuł poświęcony pracy arteterapeutycznej z osobami przejawiającymi trudności w uczeniu się. Dokładniej, poruszona została kwestia kończenia procesu terapii z tymi osobami. Rozważania oparte są na opisie dwóch studiów przypadku, zaczerpniętych z własnej praktyki terapeutycznej autorki. W pierwszej części artykułu przedstawiono ogólną charakterystykę pracy z osobami dorosłymi, które przejawiają trudności w uczeniu się. Następnie odwołując się kolejno do każdego z dwóch przypadków, skoncentrowano się na problemie napięcia które rozwija się w kontekście zakończenia terapii i konieczności pojawienia się „nowego początku”. Autorka na przykładach ukazuje, w jaki sposób ten rodzaj napięcia związanego ze zbli-

zającym się zakończeniem terapii może przejawiać się w pracach pacjentów. Odwołując się do teorii autorka przygląda się również wykorzystywaniu gotowych obiektów (przedmiotów) w terapii, które to są obdarzane przez pacjentów znaczeniem psychicznym oraz procedurze ich opakowywania, która wystąpiła w obydwu przypadkach. Autorka wskazuje na znaczenie psychologiczne obydwu zjawisk.

5. Shahla Nakhost Isfahani *Art therapy with a young refugee woman - survivor of war (Arteterapia z młodą uchodźczynią-człowiek, który przeżył wojnę)* s.79-87

Artykuł stanowi prezentację studium przypadku zaczerpniętego z własnej praktyki terapeutycznej autorki. Opis dotyczy procesu terapii mającej miejsce w dziennej placówce państwowej służby zdrowia. Pacjentką była 22-letnią uchodźczyni z Etiopii, która w momencie podjęcia terapii od 7 lat mieszkała samotnie w Wielkiej Brytanii.

We wprowadzeniu autorka przytacza doniesienia z literatury na temat trudnych doświadczeń uchodźców i na ich podstawie dokonuje charakterystyki funkcjonowania osób cierpiących na zespół stresu pourazowego PTSD, który często bywa diagnozowany u uchodźców w sytuacji konieczności mieszkania w obcym kraju. Centralna część artykułu rozpoczyna się opisem historii życia pacjentki, pełnego trudnych doświadczeń. Następnie znajduje się opis wspólnej pracy. Autorka ukazuje przebieg całego procesu terapeutycznego opierając się na analizie obrazów wykonanych przez pa-

centkę w toku terapii. Relację na temat sposobu zachowania się pacjentki uzupełnia komentarzami wpływającymi z refleksji nad własnym doświadczeniem z roli terapeuty. Artykuł zakończony jest dyskusją i wnioskami na temat arteterapii prowadzonej z uchodźcami. Autorka wskazuje zjawisko powtarzania się w arteterapii elementów związanych ze specyfiką traumatycznych wydarzeń, których świadkami często są uchodźcy. Dokonuje analizy tego zjawiska z perspektywy różnych koncepcji teoretycznych takich jak koncepcja przywiązania. Przygląda się również symbolice obrazów swojej pacjentki oraz znaczeniu relacji terapeutycznej, dla postępów w procesie arteterapii.